

DE LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DE CATALUNYA AL CODI CIVIL DE CATALUNYA

Ferran Badosa Coll
Catedràtic de Dret Civil
Universitat de Barcelona

L'evolució del dret civil català va des de l'any 1960, any de promulgació de la Compilació, fins al 2002, any de promulgació de la primera llei del Codi civil de Catalunya (CCCat), la Llei 29/2002, de 30 de desembre. En aquesta evolució s'han de distingir tres èpoques.

La primera època va des de la Compilació fins a la recuperació de la competència civil l'any 1979, data de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre). El dret civil català ho és materialment quant al territori de vigència i el sentit de la norma, però formalment és una norma estatal.

La segona i la tercera èpoques corresponen a l'exercici d'aquesta competència, amb les corresponents directrius de política legislativa.

La segona època va de l'any 1981 a l'any 1991. Es caracteritza per la constitucionalització i la incorporació a l'ordenament català de la Compilació del 1960 (Llei 13/1984, de 20 de març, i Decret 1/1984, de 19 de juliol) i per la modernització del dret civil mitjançant la legislació especial sobre institucions concretes. Acaba el 1991 amb el primer gran codi sectorial: el Codi de successions (Llei 40/1991, de 30 de desembre).

La tercera època té com a directriu l'endegament del Codi civil de Catalunya i s'escola entre els anys 1992 i 2002. La política legislativa de la Generalitat té tres direccions: la continuació de la legislació especial, la promulgació del segon gran codi sectorial, el de família (Llei 9/1998, de 15 de juliol), i la regulació de la matèria patrimonial, com a tercer gran component del futur codi general, mitjançant les sis lleis dels anys 2000-2002.

1. PRIMERA ÈPOCA. LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DE CATALUNYA (LLEI 40/1996, DE 21 DE JULIOL)

La Compilació del dret civil especial de Catalunya (CDCEC) és una llei estatal amb contingut i vigència territorial catalans. La vinculació de la normativa

al dret català preexistent es remarca en la seva exposició de motius. I també en els discursos de defensa del seu Projecte en el Ple de les Corts Espanyoles (20 de juliol de 1960) fets per Josep M. de Porcioles, alcalde de Barcelona, procurador a corts i membre de la Comissió de Justícia de les Corts, i per Antonio Iturmendi Bañales, ministre de Justícia.

1.1. L'ÀMBIT PREESTABLERT EN LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DE CATALUNYA

És el determinat per a tots els drets civils no castellans arran de la promulgació del Codi civil (CC) espanyol del 1888. El CC estenia la seva vigència a tot el territori de l'Estat (art. 1 CC), però només derogava el dret castellà (com deien la base 27 de la Llei de bases d'11 de maig de 1888 i la primera edició del CC, del 1888), qualificat posteriorment de «común» en la segona edició del CC, del 1889.

La destinació dels drets civils no castellans, l'establien l'article 5 de la Llei de bases del 1888 i l'article 12 CC. Reconeixien la seva subsistència en els respectius territoris com a «règim jurídic», és a dir, incloent-hi els drets supletoris. El conflicte d'aplicabilitat del CC, declarat vigent a tot Espanya, amb els drets territorials es resolva mitjançant la jerarquia. El «règim jurídic» del dret territorial el feia l'immediatament aplicable i el Codi civil era el «supletori» del seu supletori. Tanmateix, el CC es reservava l'exclusiva en les matèries del títol preliminar sobre fonts del dret i en les del llibre primer, títol quart, del matrimoni. Paradoxalment, el CC no deia quins eren els drets territorials. Ho va fer, per ordre alfabètic, la base 25 de la Llei de bases: eren «las legislaciones» d'Aragó, Balears, Catalunya, Galícia, Navarra i el País Basc.

Aquest esquema significava, per al dret civil català, la subsistència del capítol 40 de les Corts del 1599, recollit en les Constitucions i altres drets de Catalunya, I, I, 30, «Del dret que ha de seguir-se en la declaració de les causes», constitució única. El seu règim de fonts era primerament el dret propi català: els usatges, les constitucions, els capítols de cort i els altres drets del Principat i dels comtats de Rosselló i Cerdanya. I, a falta d'aquests, el dret supletori format per la jerarquia: el dret canònic; a falta d'aquest, el dret «civil», entès com a romà; i, finalment, les doctrines dels doctors, inspirades en els dos drets anteriors. S'excloïa l'equitat. Era clar que, amb aquest extensíssim i complet dret supletori, la funció del CC com a supletori dels supletoris era residual.

1.2. LA INSERCIÓ DE LA NOVA COMPILACIÓ DEL 1960 EN AQUEST ÀMBIT

La inserció de la nova Compilació del 1960 en aquest àmbit, l'estableix la mateixa Compilació. S'ha de distingir la relació amb el dret civil català anterior i la relació amb el Codi civil espanyol.

1.2.1. *La relació amb el dret català anterior*

La relació de la nova Compilació amb el dret català anterior resulta de les dades següents:

— La disposició final (DF) primera parla de «substitució», no de derogació. Les normes de la Compilació substitueixen «les normes del Dret civil especial de Catalunya» i inclouen el dret propi i el supletori. La substitució és una fórmula que procedeix de la DF primera de la Llei 32/1959, de 30 de juliol, de la Compilació de dret civil foral de Biscaia i Àlaba. Això significa que si la norma substituent és derogada, reviu la substituïda; però també implica l'ascens del CC espanyol com a primer i únic dret supletori del dret català (DF 2a). A més, la supletorietat del CC ja no era la programàtica inicial, sinó que era efectiva gràcies a la gran reducció de la matèria civil de la Compilació.

— La transformació del dret català anterior en «tradició jurídica catalana» (expressió atribuïda al professor José Castán Tobeñas) amb funció interpretativa.

— La reducció de la matèria civil regulada per la Compilació i, per tant, per les normes catalanes. L'Avantprojecte del 1955 de la comissió de juristes catalans tenia cinc-cents seixanta-nou articles, que en la tramitació com a Projecte van passar a ser els tres-cents quaranta-quatre que té la Compilació. El gruix correspon al llibre primer, sobre el dret de família, que tenia noranta-un articles, i al llibre segon, sobre el dret de successions, que en tenia cent setanta-vuit. El llibre tercer, sobre els drets reals, tenia quaranta-tres articles; el llibre quart, sobre les obligacions, els contractes i la prescripció, tenia vint-i-tres articles; i el títol preliminar en tenia tres.

— La referència a institucions catalanes regulades en altres normes, ja sigui per la via de la incorporació i la remissió, com a casa nostra la rabassa morta, ja sigui «incorporant», és a dir, considerant també com a norma seva l'article 1656 CC.

És més important la declaració de subsistència de l'altra llei estatal de dret civil català, la Llei de 31 de desembre de 1945, sobre inscripció, divisió i redempció de censos, que la Compilació té en compte amb nombroses remissions (art. 269, 305.1, 309.1, 318 i 319 CDCEC). La Llei de censos va mantenir la seva operati-

vitat mitjançant reformes posteriors (Decret de 6 d'octubre de 1954, Ordre de 20 de gener de 1954, Decret llei de 2 de desembre de 1955, Decret de 14 de gener de 1955 i Llei de 26 de desembre de 1957). Tot i que era una normativa estatal, la va derogar una llei catalana, la Llei 6/1990, de 16 de març, de censos (DF 1a). És una prova que la competència civil de la Generalitat s'estenia a les normes civils estatals.

1.2.2. *La relació amb el CC*

És la fixada en l'article 12 i recollida en la Compilació:

— L'«especialitat». Segons el seu títol, la Compilació és «especial» en el seu propi territori de vigència. I no sols la Compilació, ja que, retrospectivament, també ho era el dret històric, que es denomina «normes del dret civil especial de Catalunya» (DF 1a CDCEC). El paràgraf 15 de l'exposició de motius diu que l'«especialitat» és un tret procedent del vigent Apèndix de dret civil d'Aragó (Decret de 7 de juliol de 1925), que es contraposa amb la «Llei comuna» que és el CC i que imposa que no s'hi tractin «matèries no típiques» o matèries ja regulades en el CC. Aquest va ser el motiu concret de la inadmissió dels llegats.

El caràcter de llei general del CC es rebla en l'article 1.1 CDCEC, que es preocupa d'assegurar l'aplicabilitat bàsica del CC a Catalunya, respecte del qual la Compilació té «preferència». Aquesta preferència convertia la Compilació en dret excepcional o dret que només impedia puntualment l'aplicació del CC a Catalunya.

— La qüestió del dret «comú». Es tractava de saber si l'especialitat de la matèria de la Compilació afectava el seu valor jurídic com a norma civil. La qualitat de «dret comú» de la llei civil tenia importància perquè es reconeixia en altres lleis com el Codi de comerç del 1885 (art. 2, 1; 50; 74; 89, 2; 240, 310; 532, 2; 912, 3; i 943). La conseqüència era el valor de la norma civil com a supletòria de totes les altres normes. Al CC del 1888 se li va atribuir en el seu article 16.

La jurisprudència del Tribunal Suprem (TS) va admetre que el caràcter «comú» del CC procedia de la seva naturalesa civil, no de la seva vigència general a tot Espanya. I va estendre la qualitat de comú a la Compilació civil catalana (Sentència del Tribunal Suprem [STS] de 28 de juny de 1968, sobre la dona casada en matèria mercantil). Vint anys més tard ho va fer a la navarresa (STS de 16 de febrer de 1987).

2. SEGONA ÈPOCA. EL DRET CIVIL CATALÀ UN COP RECUPERADA LA COMPETÈNCIA CIVIL

La Constitució espanyola (CE) no esmenta la competència civil entre les competències de les comunitats autònomes (art. 148 CE) perquè no és general, sinó que es limita a les sis comunitats autònomes amb Compilació (art. 149.1.8 CE: «allí donde existan»).

Tampoc els l'atribueix directament. Segons l'article 149.1.8 CE, la competència civil és exclusiva de l'Estat i en aquesta s'insereix, com a excepció, la de les sis comunitats autònomes. No atorga aquesta competència, sinó que la reconeix com a existent («sin perjuicio»).

La competència civil de les comunitats autònomes està doblement limitada: per l'exclusió de les sis matèries reservades a l'Estat i per una directriu de política legislativa consistent en la tríada «conservación, modificación y desarrollo» del dret preexistent. Amb això es manté l'«especialitat» de la matèria civil que és competència de les comunitats autònomes, ja que es considera que és la delimitada en les seves respectives compilacions, alhora que se'ls nega en la restant matèria civil general. Així ho van interpretar, posteriorment, les dues sentències del Tribunal Constitucional de l'any 1993 (Sentència del Tribunal Constitucional [STC] 88/1993, de 12 de març, d'Aragó, i STC 156/1993, de 6 de maig, de Balears) que van afegir al «desenvolupament» una regla de política legislativa que havia de procedir per mitjà d'«instituciones connexas» amb les existents prèviament en les compilacions. L'article 9.2 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC) del 1979 va transcriure la tríada.

Tanmateix, la política legislativa de la Generalitat va actuar en sentit contrari al desenvolupament a partir de les institucions compilades. Ho va fer en la Llei de successió intestada 9/1987, de 25 de maig, anterior a les STC del 1993 i que va assumir la successió testada en contra de l'article 248 CDCEC, que es remetia al CC amb algunes modificacions.

2.1. LA FIXACIÓ DE LA DURADA D'AQUESTA SEGONA ÈPOCA FINS A LA FI DE L'ANY 1991

La data del 1991 resulta de la promulgació del primer gran codi sectorial: el Codi de successions (Llei 40/1991, de 31 de desembre). La legislació d'aquesta època té dues característiques que va establir la important «Proposició no de llei sobre la modificació de la Compilació del dret civil de Catalunya» (23 d'abril de 1981), presentada per tots els grups parlamentaris.

La finalitat immediata era la constitucionalització de la Compilació del 1960 adaptant-la als valors de la CE. L'exigència no sols era una qüestió de principis, sinó que la imposaven els operadors jurídics. El Jutjat de Primera Instància número 7 de Barcelona havia presentat (el 22 de novembre de 1980) una qüestió d'inconstitucionalitat en relació amb els apartats 2 i 3 de l'article 252 de la Compilació del 1960 sobre la incapacitat successòria de les persones amb relacions adulterines, sacrílegues o incestuoses, i dels fills que nasquessin d'aquestes. La qüestió va ser resolta per la STC 17/1981, d'1 de juny, que va proposar la «interpretació constitucional» de l'article. Posteriorment i un cop s'havia constitucionalitzat la Compilació mitjançant la reforma del 1984, la STS de 6 d'abril de 1992, arran d'un recurs de cassació (presentat el 1990), va declarar inconstitucionals els ja derogats articles 24 i 253, referents a la Llei *hac edictali*.

La finalitat ulterior era la modernització o adequació, ja no de la Compilació, sinó del «dret civil de Catalunya» «a la realitat social catalana d'avui».

2.1.1. *La catalanització i la constitucionalització de la CDCEC*

La catalanització i la constitucionalització de la CDCEC es van assolir conjuntament tres anys després de la Proposició no de llei i es van acomplir mitjançant la Llei 13/1984, de 20 de març, i el Decret legislatiu 1/1984, de 19 de juny, pel qual es publica el text refós de la CDCEC.

La catalanització és la incorporació de la Compilació a l'ordenament jurídic català i es va fer convertint la Compilació —norma estatal— en norma catalana, fent-ne la traducció oficial al català i suprimint-ne l'«especialitat», amb la qual cosa es va convertir en la Compilació de dret civil de Catalunya (CDCC). Paradoxalment, no es va canviar la relació de preferència o l'excepcionalitat respecte del CC, que es va qualificar de «lleï general», i es va estendre a «les altres disposicions d'igual aplicació general» (art. 1.1 CDCC). La Llei de censos del 1945 va continuar essent una llei estatal.

La constitucionalització es va fer suprimint o modificant les normes contràries als principis constitucionals referents a l'aconfessionalitat de l'Estat, de les quals es van suprimir les relacionades amb les competències de les diòcesis en causes pies (art. 238, 340 i DF 3a), les referents a la igualtat de filiació (p. ex., art. 4, 5, 6, 29, 31, 26, 27, 1 i 3; 114; 124-130, 248 i 252-254), les referents a la igualtat de sexes en el cas de la dona casada (p. ex., art. 12-14, 19, 23, 25, 321 i 322) o vídua (art. 147 i seg.), les referents a la repercussió del matrimoni sobre la capacitat dels cònjuges (p. ex., art. 20-22) i les referents al poder de disposició dels cònjuges en cas de segon matrimoni (art. 24, 46 i 253).

2.1.2. *La modernització del dret civil català. La legislació especial o per institucions*

És la legislació d'adaptació del dret civil català en exercici de la competència de l'article 9.2 EAC del 1979. El seu examen mostra les tres grans opcions de la política legislativa catalana:

a) Regulació de matèries de competència indiscutiblement catalana. Són quatre:

— Lleis pròpies en matèries civils especials (art. 9.24 EAC): la Llei 1/1982, de 3 de març, de fundacions, va regular per primer cop les fundacions en general, ja que la legislació estatal només en regulava determinats tipus. Va ser la primera llei civil catalana.

— Protecció de menors (art. 9.29 EAC): l'Estat l'havia regulat àmpliament l'any 1948 per mitjà del Decret d'11 de juny de 1948, dels tribunals tutelars de menors, i de la Llei de 2 de juliol de 1948, de protecció de menors. La Llei catalana 11/1985, de 13 de juliol, desplegada pel Decret 162/1986, de 9 de maig, va regular aquesta darrera matèria, incloent-hi la tutela.

— Ramaderia: la Llei 24/1984, de 28 de novembre, amb el seu reglament (Decret 54/1998, de 18 de febrer), sobre el contracte d'integració, va desenvolupar l'article 339 de la Compilació.

— Canvi de qualificació de la llegítima: la Llei 8/1990, de 9 d'abril, va modificar els articles 122 i següents de la Compilació. Va consumir l'evolució de la llegítima a mer dret personal sense afectació real. És un supòsit clar de «modificació».

b) Regulació de matèries confrontants amb el dret mercantil, de competència estatal segons l'article 149.1.6 CE. En aquest àmbit se suscitaren conflictes competencials per a la seva regulació.

— La Llei 1/1983, d'11 de febrer, es va presentar com a «lleï de regulació administrativa de determinades estructures comercials i vendes especials», com ara les vendes a pèrdua, en rebaixa o en liquidació. Aquesta Llei va ser objecte de dos recursos d'inconstitucionalitat que es van acumular. La STC 88/1986, d'1 de juliol, els va estimar parcialment.

— La Llei 23/1991, de 29 de novembre, de comerç interior, també va ser objecte de dos recursos d'inconstitucionalitat que es van acumular. La STC 284/1993, de 30 de desembre, els va estimar parcialment.

c) Reivindicació de matèries civils

L'exemple més clar d'aquesta situació és la successió intestada, una matèria tradicionalment assignada a l'Estat d'ençà de la Llei Mostrencos, de 16 de maig de 1835. El TS havia reblat la competència estatal en dues sentències del 1914 (de 10 i 13 de juny) i en tres del 1919: la de 10 de desembre, per a Catalunya, reproduïda en les dues de 13 de desembre, per a Aragó i Mallorca. La Sentència del Tribunal Cassacional de 25 de juliol de 1935 (ponent: Eduard Micó i Bus-

quets) va autoritzar la Generalitat, que va promulgar la Llei de 7 de juliol de 1936, de successió intestada, la qual va ser derogada, amb les altres catalanes, per la Llei de 8 de setembre de 1939.

La Compilació del 1960 va reconèixer la pertinença de la matèria al CC, al qual es remetia (art. 248 CDCC) amb algunes excepcions (art. 249-251 CDCC). Aquest reconeixement es fonamentava en la jurisprudència del TS que la Compilació acceptava (exposició de motius, ap. 27, CDCC). En el seu discurs, J. M. de Porcioles presentava un altre argument: els vincles afectius de la família moderna catalana s'adaptaven més als previstos en el CC que no pas als previstos en el dret romà.

La Llei 9/1987, de 25 de maig, de successió intestada, va recuperar la matèria i va derogar els articles 248-251 de la Compilació, que es remetien a les normes del CC. Com s'ha dit, aquesta Llei és el primer exemple de desenvolupament del dret civil català contra la Compilació.

3. TERCERA ÈPOCA. ELS CODIS SECTORIALS I EL DESENVOLUPAMENT DEL DRET PATRIMONIAL

La tercera fase abasta el període que va de l'any 1992 a l'any 2002, a les envistes de la Llei 29/2002, de 30 de desembre, primera llei del Codi civil de Catalunya. Hi ha un canvi important en la política legislativa: no s'abandona la legislació per institucions, però s'enceta la legislació dels grans sectors de matèria civil. La finalitat és la compleció normativa catalana per a barrar el pas a l'aplicació supletòria del CC. Aquesta nova tendència comença amb el Codi de successions —Llei 40/1991, de 30 de desembre—, que proclama les finalitats esmentades (preàmbul, I.3 CS), i la seva segona fita és el Codi de família —Llei 9/1998, de 15 de juliol.

El preàmbul del Codi de successions (I.9) assenyala que és un pas d'una evolució legislativa que s'adreça cap a un codi civil de Catalunya que s'ha de formar amb els dos codis sectorials i amb el dret patrimonial aportat pels llibres tercer i quart de la Compilació.

3.1. LA CONTINUÏTAT DE LA LEGISLACIÓ ESPECIAL

Es refereix a les matèries següents:

a) Dret de la persona física

— La filiació: la Llei 7/1991, de 27 d'abril, reforça la lliure investigació de la paternitat i la igualtat de filiacions, i regula la filiació derivada de la fecundació assistida.

— La potestat paterna i materna: la Llei 12/1996, de 29 de juliol, remarca tant la dualitat dels titulars com la comunitat d'exercici.

— La protecció de menors: Llei 37/1991, de 30 de desembre, de protecció dels menors desemparats i d'adopció; Llei 39/1991, de 30 de desembre, de la tutela i institucions tutelars, que treu la tutela de la Llei 11/1985; i Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i protecció dels infants i adolescents.

— Els aliments entre parents: la Llei 12/1996, de 29 de juliol, estableix la referència a l'actualització i la legitimació de les entitats públiques i privades i dels particulars per a prestar els aliments deguts i per a reclamar-los a l'alimentant.

— Les persones grans: Llei 19/1998, de 28 de desembre, de situacions convivencials i d'ajuda mútua, i Llei 22/2000, de 29 de desembre, d'acolliment de persones grans.

b) Les persones jurídiques: Llei 7/1997, de 18 de juny, d'associacions, i Llei 5/2001, de 2 de maig, de fundacions, la segona en la matèria.

c) Dret matrimonial: la Llei 8/1993, de 30 de desembre, modificadora de la Compilació en matèria de relacions patrimonials entre cònjuges, va canviar la regulació de les donacions matrimonials i del règim de separació i va introduir el nou règim de participació en els guanys.

d) Dret patrimonial: la Llei 6/1990, de 16 de març, dels censos, va suprimir la doble propietat, directa i útil, en l'emfiteusi, amb la qual cosa va convertir el cens emfiteutic en un dret real limitat sobre una finca aliena (exposició de motius i art. 13); també va derogar la Llei de censos de 31 de desembre de 1945 (DF 1a). La Llei 13/1990, de 9 de juliol, de l'acció negatòria, les immissions, les servituds i les relacions de veïnatge, va introduir la figura alemanya de la servitud de propietari o finca pròpia. La Llei 22/1991, de 29 de novembre, de garanties reals mobiliàries, retenció i penyora, va crear el dret de retenció com a nou dret real limitat.

e) Identificació i regulació de noves matèries civils: la Llei 10/1998, de 15 de juliol, d'unions estables de parella (LUEP), és, després de la Llei de successió intestada, la segona gran infracció de la tesi del desenvolupament a partir de la Compilació i, a més, va en contra de la teoria jurisprudencial de les institucions connexes (de les dues STC del 1993). La LUEP ha creat una institució nova que han copiat totes les comunitats autònomes espanyoles en una manifestació de l'anomenada *transferència de models*. El preàmbul de la LUEP té una excel·lent explicació de les fases d'una política legislativa: percepció de la generalització d'una situació no regulada, comprovació de l'existència d'un estat d'opinió favorable a la regulació i, finalment, decisió de legislar i tria de l'ordenació.

3.2. LA LEGISLACIÓ SECTORIAL

Conformen la legislació sectorial el Codi de successions —Llei 40/1991, de 30 de desembre— i el Codi de família —Llei 9/1998, de 15 de juliol. Entre ambdós hi ha dues diferències. La primera és tècnica: el Codi de successions apareix de cop perquè és una versió catalana, corregida, del llibre tercer (amb tres-cents cinc articles) de l'Avantprojecte de Compilació del 1955, és una refosa. En canvi, el Codi de família es forma a partir de la reunió de set lleis especials de la dècada del 1990 sobre filiació, adopció, tutela, pàtria potestat, relacions patrimonials matrimonials i aliments entre parents. La segona diferència és que el Codi de família s'autoconsidera un pas determinant envers el Codi civil de Catalunya. El Codi de família va introduir la mediació familiar (art. 79.2 i DF 3a CF), regulada per la Llei 1/2001, de 15 de març.

3.3. LA LEGISLACIÓ PATRIMONIAL

Formen la legislació patrimonial sis lleis promulgades entre els anys 2000 i 2002. La seva finalitat és desenvolupar el dret patrimonial català perquè assoleixi un gruix que permeti tenir la tercera matèria que ha de formar, amb els codis de successions i de família, el Codi civil de Catalunya. Les sis lleis patrimonials esmentades són les següents:

— Dues lleis de dret d'obligacions i contractes: la Llei 6/2000, de 19 de juny, de pensions periòdiques, i la Llei 23/2001, de 31 de desembre, de cessió d'una finca o edificabilitat a canvi d'una construcció futura, fins al moment només reconeguda per les resolucions de la Direcció General dels Registres i del Notariat. La seva matèria obligacional les deixa, de moment, fora del CCCat, que encara no la regula.

— Quatre lleis de drets de coses, que formen una àmplia regulació del dret de coses, que serà la base del futur llibre cinquè del CCCat (Llei 5/2006, de 10 de maig): la Llei 13/2000, de 20 de novembre, d'usdefruit, ús i habitació; la Llei 22/2001, de 31 de desembre, de superfície, servitud i adquisició voluntària; la Llei 25/2001, de 31 de desembre, d'accessió i ocupació; i la Llei 19/2002, de 5 de juliol, de drets reals de garantia (retenció, penyora, anticresi).